

KATEGISMUSPREDIKING (I)

A C Barnard

Kategismusprediking - 'n gebruik op die kerklike erf wat weerspreek word. By predikante wissel die beoordeling daarvan van 'n sterk verdediging daarvan by 'n klein minderheid, tot 'n dowwe besef van die waarde daarvan, na 'n gevoel van belangeloosheid en onbehaaglikheid daarteenoor. By lidmate is diegene wat dit waardeer veel kleiner. Daar is 'n oorwegende gevoel dat kategismusprediking moeilik is, dat dit mense nie aanspreek nie, dat dit buite hulle belangstelling lê en dat hulle 'n onbehae en selfs 'n weerstand daarteen het.

Die kerke waarin die kategismusprediking gehou word, word steeds minder: In die Lutherse Kerke het kategismusprediking doodgeloop, al weerklink daar stemme dat dit weer 'n plek moet kry.¹⁾ In die Roomse Katolieke Kerk is dit vanaf die Konsilie van Trente voorgeskryf om in die vroeë diens Sondae 'n les uit die kategismus te behandel, wat ook in onbruik geraak het. Ook hier klink stemme dat daaraan aandag gegee moet word.²⁾ In die Nederlandsch Hervormde Kerk is dit sedert 1863 in die vryheid van predikante gelaat om dit te hou. Deur die Nieuwe Kerkorde in art xi word gesê dat "in de leerdiensten der kerk ook gehandel kan worden over de belijdenisschriften, in het bijzonder de Heidelbergse Catechismus". Ewe-eens gaan hier stemme op dat groter aandag aan die kategismusprediking gegee moet word.³⁾ In die Gereformeerde Kerken in Nederland was die kategismusprediking steeds hoog aangeslaan. Dit is in art 68 van die Dordtse Kerkorde voorgeskryf en nougeset uitgevoer, veral na die Tweede Wêreldoorlog. Intussen het hier ook 'n insinking plaasgevind. Die mense het 'n versadigingspunt bereik. In Suid-Afrika geld 'n bepaling van ten minste twaalf keer prediking uit die kategismus in die Ned Geref Kerk en dit moet in volgorde geskied en hieroor word navraag gedoen in die visitasieverslag. Die praktyk vertel die verhaal dat dit nie so goed hiermee gesteld is nie. In die Ned Hervormde Kerk geld ook 'n bepaling van minstens twaalf kategismuspreekte per jaar, sonder die eis dat dit in volgorde moet geskied. Hier het ook stemme opgegaan om die kategismusprediking beter te benut.⁴⁾

Inderdaad is kategismusprediking 'n gebruik wat weersprek word en almeer weersprek word. Veral vandag vanuit die Pentakostalistiese kringe word dit sterk afgewys. Van die kategismusprediking 'n halwe eeu gelede skryf H H Barger: "Duizende malen bespreek, uitgelegd in streng Calvinistieschen en Remonstrantschen geest, in Coccejaanschen en Voetiaanschen trant, verworpen en geprezen,... en tot het middelpunt gemaakt van kerkelijke twisten niet zelden als met Gods Woord gelijk gesteld...."5)

'n Groot deel van die gebrek aan belangstelling in die kategismusprediking kan teruggevoer word tot die wyse waarop dit gehou is en gehou word, hoe dit verskonend aangekondig word, en dat oor die wese en doel daarvan by leraars en lidmate dikwels 'n groot onkunde en misverstand heers. Saam met die vraag na die wese en doel van kategismusprediking, sal ewe-eens aandag gegee moet word aan die wyse waarop dit gehou moet word.

1. HERKOMS VAN EN BEDOELING MET KATEGISMUSPREDIKING

1.1 'n PLANTING VAN DIE REFORMASIE

Kategese en kategismusprediking word gewoonlik verbind met die verskyning van die Heidelbergse Kategismus in 1563. Dit is waar dat na die verskyning van die Heidelbergse Kategismus kategismusprediking in die Palts en in Nederland sterk na vore gekom het. Kategismusprediking was egter lank reeds voor hierdie gebeurtenis in gebruik.

Kategismusprediking gaan terug tot die bloeitydperk en selfs tot aan die begin van die Reformasie. Dit het sy wortels in die Lutherse en ook in die Zwingliaanse Protestantisme, maar dit is die sterkste die vrug van die Gereformeerde Protestantisme. Daarom het Th L Haitjema gelyk as hy skryf: "Aan het Geref Protestantisme komt de eer toe, de eigenlijke catechismusprediking in de namiddaggodsdienstoeffening des Zondags steeds typischer relief gegeven te hebben.."6)

Luther het oor kategetiese stof gepreek lank voordat hy sy twee kategismusse in 1529 gepubliseer het. Vanaf so vroeg as 1516 was Luther gewoond om in die vastyd (die veertig dae voor Paasfees) te preek oor die Tien Gebooie (die "Gebod") en oor die Onse Vader (die "Gebed").

Te St Gallen is reeds sedert 1527 in die namiddag uit die kategismus gepreek in die plek van die Roomse vesper, die Sondagse aandgebed (invloed van Zwingli).

Te Zürich het die Prädicantenordnung van Bullinger en Leo Judae (1532) bepaal dat op die Sondagmiddag om 15h00 op verskeie plekke gehandel moes word oor die kategismus - "meerteils Catechismus". Spoedig hierna word die kategismus van Leo Judae gebruik wat in 1533 verskyn het.

By die Lutherse het die Kerkorde van Wittenberg (1533) bepaal dat oor die kategismus gepreek moes word. Sondae vroeg moes 'n priester of diaken oor die kategismus preek. As die kategismus deurgeneem is, moes weer van vooraf begin word.

In die vlugtelinggemeente te Londen is sedert 1550 in die namiddag oor die Groot Kategismus van Johannes à Lasco gepreek.

Soos gemeld, was dit veral sedert die verskyning van die Heidelbergse Kategismus in die Palts in 1563 dat in die Palts self en in Nederland uit hierdie kategismus gepreek is. In Nederland het die Heidelbergse Kategismus in 1566 verskyn in 'n Nederlandse vertaling agter die Psalmbundel, deur Petrus Dathenus uitgegee. In dieselfde jaar het ds Pieter Gabriël in Amsterdam gereeld elke Sondagmiddag uit die kategismus gepreek. Hierdie gebruik is spoedig oral in Nederland, en hiervandaan elders, nagevolg.

Aanvanklik was die onderskeiding tussen kategese, as sistematiese onderrig aan die jeug van die gemeente met die oog op die aflegging van belydenis van geloof en daardeur toegang tot die nagmaal, en kategismusprediking, as die toegespitste heilsverkondiging met besondere klem op die leer, onduidelik. In die praktyk het die twee dikwels in mekaar gevloei. Kategismusprediking het ontstaan uit die nuwe belangstelling in die kategese aan die jeug, soos dit op 'n Sondagmiddag in teenwoordigheid van die gemeente plaasgevind het.⁷⁾ Gaandeweg het daar 'n gesonde onderskeiding gekom tussen kategese en kategismusprediking en het die prediking meer tot sy reg gekom.

1.2 'n RYKE VEELVOUD VAN KATEGISMUSSE IN DIE TYD VAN DIE REFORMASIE

Om die saak van kategismusprediking veral in sy ontstaanstyd enigsins te verstaan, moet gelet word op die ryke veelvoud van kategismusse in die Reformasietyd. Met reg kan daar gepraat word van 'n bloeiende literatuurtak wat sedert die Reformasie "in verbasend hoë getal skielik ontstaan en uiters veelvoudig gebruik is."⁸⁾ Hierdie opbloeï in kategismusse, die "Katechismus-Renaissance",⁹⁾ was egter nie toevallig nie, maar is gebore uit die nood, onsekerheid en onrus van die geloof in die sestiende eeu. Daar was 'n groot geestelike onkunde by die mense wat geroep het om 'n effektiewe antwoord. Hierby moet gevoeg word die gedagte wat deur die reformatore herontdek is, naamlik van die algemene priesterskap van die gelowiges.

Die belangrikste kategismusse in die tyd van die Reformasie was: Enchiridion militis christiani, D Erasmus van Rotterdam 1501/03
Christiani hominis institutum, D Erasmus van Rotterdam, 1512/13,
'n klein Latyns kategismus vir die St Paulus skool in Engeland
Kinderfragen, van die Boheemse Broeders, 1502/1522
Evangelisch Gesetz, Entasius Kannel, 1524
Schöne Frag und Antwort, Hans Gerhart (Kitzingen) 1525
Strassburger Katechismustafel, 1525
Züricher Katechismustafel, 1525
Gespräch zweier Kinder, Valentin Ickelsamer, 1525
Handbüchlein für junge Christen, Johann Toltz, 1526

- Christliche Unterweisung, Konrad Sam, 1526/1528 (Ulm)
Gesprächsbüchlein, Johann Bader, 1526
Elementa pietas congesta, Johann Agricola, 1527
Kategismus van St Gallen (Christelike kindertug in Gods Woord en leer), 1527
Kategismus van Strassburg, Wolfgang Capito, 1527
Katechismus, Andreas Althamer, 1528
Frägstücke des christlichen Glaubens, Johannes Brenz, 1529
Unterricht des Glaubens, Kaspar Loener, 1529
Katechismus van Gengenbach/Baden, + 1529
Grosser Katechismus, Martin Luther, (April) 1529
Kleiner Katechismus, Martin Luther, (Mei) 1529
Die Fragstücke für die Jugend zu Schwäbisch Hall, 1535
Catechismus ecclesiae, Georg Wicelius, 1535
Strassburger Katechismus, M Bucer, 1534
Catechismus, Johannes Dietenbeyer, 1537
Kategismus van Genève (Instruction et Confession de foi dont on use en l'Englise de Genève - hierdie kategismus is teties gestel), 1537 (sy huidige vorm in vraag en antwoord is van 1545)
Kürtzer Catechismus, Martin Bucer (Straatsburg), 1537
Catechismus catholicus, Friedrich Nausea, 1543
Der Deutsch Lateinische Katechismus für Hessen, Martin Bucer, 1549
Kleine Katechismus, Martin Micron (London), 1552
Korte ondersoeckinghe van het geloof, Johannes à Lasco, (London), 1553
Emdensche Katechismus, Johannes à Lasco, 1554
Grosser Katechismus (summa doctrinae Christianae)
Petrus Canisius, 1555
Kleiner Katechismus (Catechismus minimus), Petrus Canisius, 1556
Mittlerer Katechismus (Parvus catechismus catholicorum),
Petrus Canisius, 1559
Institutio christiani hominis, Julius Pflug, 1562
Catechismus Major, Zacharias Ursinus,
Kleiner Katechismus, Zacharias Ursinus,
Die Heidelbergse Kategismus, Ursinus en Olevianus, 1563
Catechismus Romanus, Konsilie van Trente (besluit op 25e sitting, 1563), 1566.

Ten spyte van die onderlinge verskille in die onderskeie kategismusse, word meestal die erotematiese metode (vraag- en antwoord-metode) gevolg. Verder is dit belangrik dat in hoofsaak die basiese kategetiese boustowwe wat vanaf die Vroeë Kerk bekend is en deurgaans gebruik is, vasgehou word, te wete: die Tien Gebooie (gebod), die Apostoliese Geloofsbelydenis/Credo (geloof), die Onse Vader (gebed) en die sakramente. Die rangskikking van hierdie kategetiese grondstawwe het egter verskil en daardeur is 'n teologiese siening uitgedruk. So het byvoorbeeld Luther begin met die Tien Gebooie (gebod) en hierin kom die antropologiese standpunt na vore. Calvyn het begin met die Credo (geloof) en vir hom het die teologiese standpunt voorop gestaan. In die Heidelbergse Kategismus is 'n sintese bereik tussen die antropologiese en die teologiese standpunte van Luther en Calvyn respektiewelik, en is uitgegaan van die Christologiese standpunt.

Die verskillende kategismusse wou die godsdienskennis met die lewe verbind, dit wou die kinders en die volk onderrig. Dit was óók gebeds- en opbouboeke. Ons sou in die onderskeie kategismusse baie min oorspronklike stof kon aantoon. Voorbeelde is nagevolg en daar is vryelik ontleen aan mekaar. Sekere basiese standpunte van die Reformasie pols deur die meeste kategismusse. Die aksente van Zwingli, Luther, Bucer en Calvyn kan as grondlyne in die kategismusse wat hulle navolg, aangedui word.

1.3 KATEGISMUSSE VOOR DIE REFORMASIE

Kategismusse het wel 'n hoogbloei ten tye van die Reformasie ondervind, maar dit is geensins 'n uitvinding van die Reformasie nie. Reeds voor die Reformasie kry ons allerlei voorbeelde en voorlopers van kategismusse en selfs kategismusprediking.

Ten eerste kan genoem word die "Kinderfragen" van die Boheemse Broeders wat in 1502 verskyn het. Hierdie kategismus was ook in vraag- en -antwoord vorm.

Dan kry ons die baie belangrike bydrae deur die Middeleeuse preekdiens, die sogenaamde pronaus. Hierdie middeleeuse preek=diens het 'n hele ontwikkeling deurloop en die wortels daarvan gaan terug tot in die tyd van Karel die Grote (768-814). In sy "manuale curatorum praedicandi" van 1502 beskryf Johann Ulrich Surgant hierdie preekdiens soos dit in sy dag gestalte gekry het. Hierdie dienste is gehou dikwels in die plek van die Roomse mis, dikwels parallel daarmee en dan weer as deel van die mis. Na die skriflesing en preek, is die vier kategetiese stukke aan die orde gestel, te wete: die Tien Gebooie, die Onse Vader, die Credo en die openbare skuldbelydenis.¹⁰⁾ Gaan ons 'n bietjie verder terug, is daar die kategetiese werk van Johan Gerson (1363-1429): Opus tripartitum de praeceptis decalogi (oor die Tien Gebooie), de confessione (oor die geloofsbelydenis) et de arte moriendi (oor die kuns om te sterf).¹¹⁾

Gedurende die 40 dae vastyd voor Paasfees, wat as 'n verpligte bieg en deelname aan die mis vir almal voorgeskryf is sedert Innocentius III, is kategismuspreke gehou. So het byvoorbeeld Thomas van Aquino (1225-1274) in 1273 in Neapel kategetiese vaspreke gehou oor 5 aspekte van die leer, byvoorbeeld: Op. 4 De decem praeceptis et lege amoris (oor die Tien Gebooie en die hoofgebod van die liefde); op. 5 De articulis fidei et ecclesiae sacramentis (oor die geloofsbelydenis en die sakramente van die kerk), op. 16 Expositio symboli apostolorum (verklaring van die Apostoliese Geloofsbelydenis). Hy gaan uit van die verskillende kerklike leerstukke.¹²⁾

Hugo van die klooster van St Victor in Parys, het in sy Didas=calicon, aandag gegee aan die kategetiese taak van die kerk. Teenoor 'n sterk skolastieke benadering van die kategeese in sy tyd, verbind hy die kennisfaktor met die ervaring en lê groot klem op die mistiek.

Belangrik is ook die Weissenburger Katechismus wat na 789 in die Benediktynse klooster van Weissenburg in die Elzas ontstaan het. Dit is 'n kategismus in Latyn en Duits en was 'n verbetering op die kategismus van Alcuinus. Vir die kategeese van die eenvoudige volk kon dit gebruik word. Ook van besondere betekenis was die De disciplina ecclesiastica van Hrabanus Maurus (780-856), en wat 'n leerling van Alcuinus was.

Wat die Middeleeue betref, kan volstaan word met nog op die volgende drie voorbeelde te wys:

- + Die sogenaamde biblia pauperum, "kategeese" boekies vir die eenvoudiges, waarin allerlei kerklike en huislike gebruike, wydinge, krip- en passiespele, die doop en feeste, behandel is. Dit was 'n soort "beleefde" kategeese in die familie.
- + Die talle sterwens- en gebedsboekies. In die middeleeue was dit 'n gewigtige saak om goed te kon sterwe. Tot die dood was daar die stryd wie nou eindelijk die siel sal kry, die duiwel of die engel van die Here. Hierdie boekies wou die mense help om goed te kan sterf - ars moriendi.
- + Die biegboeke en biegspieëls. Na die bloeitydperk van die kategeese van die tweede tot die vierde eeu, toe volwassenes voorberei is vir belydenis van geloof en die lewe as lidmate van die kerk, kom daar 'n groot insinking toe die Christendom staatsgodsdienst geword het en die kinderdoop algemene praktyk geword het. Die kategeese is nie oorgedra van die volwasse kategumene na die gedoopte kinders van die kerk nie. Die kategeese het die weg opgegaan om voor te berei vir die biege. So verkry die kategeese en kategismusse almeer die karakter dat by die vier basiese leerstukke van die gebod, gebed, die geloof en die sakramente, bykom die sondelyste wat by die biege as biegespieëls voorgelê word. Die biegeboeke en biegespieëls het veral die volgende bevat:

Die sewe doodsondes/hoofsondes
die sewe deugde
die agt salighede
die Ave Maria

Kategismusprediking se wortel gaan nog verder terug tot in die vroeë Kerk. Hier kan as voorbeelde genoem word die preke van Cyrillus van Jerusalem en Augustinus van Carthago oor die leer. Cyrillus het te Jerusalem kategese en prediking oor die doopsimbool in mekaar laat vloei. In die vastyd voor die doop het hy sy sogenaamde mistagogiese kategese behou, maar dit was tegelyk preke in die volle sin van die woord.¹³⁾

By Augustinus is daar ook 'n eenheid tussen kategese en prediking oor die Credo.¹⁴⁾

1.4 DIE BESONDERE VAN DIE REFORMASIE VIR DIE KATEGISMUSPREDIKING

Leerboeke vir die onderrig was lank voor die Reformasie reeds bekend, hoewel die naam "kategismus" nie algemeen gebruik is nie. Hierby sluit die Reformasie aan en in hierdie tyd word dit 'n eie vertakking van die letterkunde.

Prediking oor die kategetiese leerstof en oor die kerkleer was ewe-eens voor die Reformasie bekend. By hierdie gebruik het die Reformasie aangesluit en dit word sterk uitgebou sodat gepraat kan word van 'n eie preektype en 'n vry algemene gebruik in daardie tyd.

Die stof van die kategese in die tyd voor die Reformasie word sterk gereduseer deur die reformatore. Al die Middeleeuse omgroeiels word weggeruim en hoofsaaklik die tradisionele vier basiese leerstowwe word behou: die geloof, die gebod, die gebed en die sakramente.

Waar die kategese en die kategismusprediking in die Roomse Kerk gerig was tot die voorbereiding op die biege en as voorbereiding vir die jaarlikse verpligte deelname aan die mis met Paasfees, was die kategese en ook kategismusprediking by die Reformasie gerig op die vorming en toerusting van die jeug om te kom tot openbare belydenis van geloof. Ook was die bedoeling daarmee om die gelowiges te versterk in hulle geloofskennis en hulle op te bou in hulle geloofslêwe.

In die Roomse Kerk voor die Reformasie het prediking oor die kategetiese leerstof en oor die kerkleer voorgekom, maar dit was sporadies, aan die kant van die mis en slegs in die vastyd voor Pasce. Deur die Reformasie kom hierin 'n sisteem, dit word normale en algemene praktyk.

Waar aanvanklik by die Reformasie soos by die Roomse Kerk die kategese en kategismusprediking ineen gevloei het, het daar langamerhand 'n duidelike onderskeiding gekom en het die kategismusprediking veel meer tot sy reg gekom.

Dit is merkwaardig dat die reformatore en hulle opvolgers wel kategismusse opgestel het, daaroor gepreek het en bepalings laat opstel het dat oor die kategismusse gepreek moes word, dat hulle gedring was om die kennis van die mense te verhoog en hulle geloof te versterk - maar hulle het nie vir hulleself rekenskap gegee van wat onder kategismusprediking verstaan is nie en wat die verhouding daarvan tot Skrifprediking is nie.

2.5 ONTSTAAN EN VERLOOP VAN DIE HEIDELBERGSE KATEGISMUS

Kategismusprediking hang vir ons onlosmaaklik saam met die Heidelbergse Kategismus. In die beoordeling van kategismusprediking sal dus ook aandag gegee moet word aan die herkoms van en bedoeling met hierdie kategismus.

Frederik III het in 1559 die bewind as keurvors van die Palts oorgeneem. Oral was daar stryd oor en verwarring tussen die Calviniste, Zwingliane en Lutherane. Ter versoening van die stryd en om die onderrig van die jeug op skool en in die kerk te verbeter, laat hy die kategismus opstel. Die hoofopstellers was Z Ursinus en C Olevianus. Die hele teologiese fakulteit te Heidelberg was egter ook betrokke, ook nie-teoloë soos Erastus. Die keiser self was ook ten diepste betrokke. Hyself sê van die kategismus kort na sy verskyning, dat enigene wat hom uit die Bybel beter kan onderrig, hy dit graag wil aanvaar.

Die sinode keur die kategismus op 19 Jan 1563 goed. In November 1563 verskyn die vierde druk wat die definitiewe teks bevat het, die vroeë in 52 afdelings indeel, en so in die Kerkorde van die Palts opgeneem is.

Hierdie kategismus vat seker die mooiste uit die beskikbare kategismusse saam. Dit gaan terug op:

- die loci van Melancton
- die kategismus van Genève van Calvyn,
- die kategismusse van Zürich van Leo Judae en Bullinger
- die kategismusse van Micron en à Lasco van Londen
- die groot en klein kategismusse van Ursinus van Heidelberg
- die klein kategismus van Luther

Hierdie herkoms openbaar reeds die Gereformeerde-ekumeniese karakter van die Heidelbergse Kategismus. Veël van die beste uit ander kategismusse word gebruik, maar laat tog 'n eie geluid hoor. Daar is die duidelike verweer teen die Roomse Kerk. Veël van Luther se uitleg van die Tien Gebooie word oorgeneem, maar daar is ook 'n afstand bewaar van Luther, veral ten opsigte van die nagmaal. Die gees van Calvyn kan sterk aangevoel word, maar ten opsigte van die nagmaal word nie die spesifieke Calvinistiese leer oorgeneem nie.¹⁵⁾

Die driedeling van die Heidelbergse Kategismus in: sonde, verlossing en dankbaarheid, is geniaal. Daar is verskillende opvattinge oor waar dit vandaan sou kom. Sommige meen dit kom van Ursinus self. Ander meen hy het dit ontleen aan Melancton, wat dit weer ontleen het aan die Brief aan die Romeine. W Hollweg meen dit gaan terug op die geskrifte van Theodorus Beza, die bekende leerling van Calvyn. A F N Lekkerkerker meen daar is sterker gronde dat die driedeling teruggaan op die kategismus wat in 1547 te Regensburg verskyn het en waarin hierdie driedeling voorkom. Verder sê hy is daar ook spore van 'n driedeling in kategetiese geskrifte uit die 15e eeu. Lekkerkerker wys ook op die bou van Ps 130 en Romeine, waar gehandel word oor: toorn, regverdiging en dankbaarheid oor die nuwe lewe.¹⁶⁾

Die woord "nut" wat gebruik word om die heilsfeite by die enkeling te bring, kan teruggevoer word tot die kategismus van Emden, tot die kategismus van Straatsburg, tot die van Brenz: "Watter nut het u daarvan dat u glo?"¹⁷⁾

Die bedoeling met die Heidelbergse Kategismus was veral:

- Op Son- en feesdae moes 'n gedeelte van die kategismus voor die preek voorgelees word en wel sô dat die kategismus in geheel in nege Sondae deurgelees word.
- Op skool moes die kinders een Sondagafdeling per week deurwerk en op die Sondagmiddag is die kinders voor die gemeente onderwys oor die afdeling.
- Op die Sondagmiddag moes ook oor een afdeling van die kategismus gepreek word.
- Tuis moes die ouers die kategismus aan hulle kinders verduidelik.

Hierby is bepaal dat die prediking oor die kategismus "kort", eenvoudig en duidelik moes wees.

Petrus Dathenus het die Heidelbergse Kategismus vir Nederland toeganklik gemaak deur dit te vertaal en agter die vertaling van die Psalms en liturgiese geskrifte te plaas in 1566. Op die Konvent van Wesel 1568 is dit aanvaar. So ook op die Sinode van Emden. Die Sinode van Dordrecht 1574 besluit dat die Heidelbergse Kategismus in alle kerke en skole ingevoer moet word. Die Nasionale Sinode van Den Haag, 1586 besluit: "De dienaars zullen alomme des Zondaags ordinairlijk in de namiddagsche predicatie, de somma der Christelijke Leere in den catechismo, die tegenwoordig in de Nederlandsche Kerken aangenomen is, vervat, kortelijk uitleggen, alzoo dat dezelve jaarlijks mag geëindigt worden, volgende de afdeeling des catechismi zelfs daar opgemaakt."

Daar het wel enige verset teen die Heidelbergse Kategismus gekom: van die kant van die Remonstrante, van die gemeente Gouda, ook besware as sou dié prediking die bywoning van die erediens laat daal.

Die Nasionale Sinode van Dordrecht 1618/1619 herhaal die besluit van vroeër en skryf kategismusprediking vir alle gemeentes voor. Selfs na die invoering van die kerkorde van koning Willem I (1816) is dit nog vereis dat uit die Heidelbergse Kategismus gepreek moes word. Sedert 1863 is die gebruik van die Heidelbergse Kategismus oorgelaat aan die oordeel van die predikante om te rade te gaan met die behoeftes van hulle gemeentes- dus met uitskakeling van die kerkrade.

Die bepalinge aangaande kategismusprediking het met die geestelike erfenis van Nederland saam met Jan van Riebeeck na die Kaap gekom.

2. BESWARE TEEN KATEGISMUSPREDIKING

Daar kan onderskei word tussen besware teen die gedagte van prediking oor die kategismus as sodanig en besware teen sekere aspekte van die inhoud van die kategismus.

2.1 BESWARE TEEN DIE PREDIKING OOR DIE KATEGISMUS AS SODANIG

2.1.1. IS DIT NOG WOORDBEDIENING?

Hier is die primêre vraag. Die kategismus word aangebied as die hoofsaak van die leer van die kerk. In die kerk is en bly dit die Gereformeerde homiletiese grondreël dat alle prediking in die kerk steeds Skrifprediking, bediening van die Woord van God, moet wees. Die prediking mag geen ander inhoud hê as die Bybel nie. Dit is die enigste legitimasie vir die prediking en slegs dit is die gesag van die prediking. Nou word gevra: wat van kategismusprediking? Kan dit nog verstaan word as Skrifprediking? Het hier nie ten spyte van die goeie bedoelings daarmee, 'n vervalsing van die grond en inhoud van die prediking plaasgevind nie?

Wanneer uitvoerig op die wese van kategismusprediking ingegaan word, sal gepoog word om hierdie vraag eerlik te beantwoord.

Wat veral merkwaardig is, is dat juis vanuit die oord van die Remonstrante die beswaar teen die kategismusprediking gekom het en dat spesifiek genoem is dat dit nie God se Woord is nie. Hier is die grond van die beswaar in werklikheid iets anders. Juis omdat die Remonstrante op belangrike punte afgewyk het van die Gereformeerde leer, wou hulle nie oor hierdie leer preek nie, maar kwansuis slegs oor die Bybel. So kon hulle egter maklik wegkom met hulle afwykende standpunte.

2.1.2. DIE KATEGISMUS IS DIE PRODUK VAN 'N BEPAALDE TYD EN SITUASIE

Hierdie word as die tweede belangrikste beswaar teen kategismusprediking aangevoer.

Die redenasie is dat die kategismus ontstaan het in 'n bepaalde tyd en 'n bepaalde situasie in die geskiedenis van die kerk. Dit staan in die teken van die stryd wat destyds geheers het.

Dit beklemtoon strydpunte en geloofsake wat destyds in die brandpunt gestaan het. Intussen het baie verander en het van die sake hulle betekenis verloor. In ons tyd is daar ander vrae wat dringender geword het en roep om 'n antwoord. Vir die prediking is juis die dele wat 'n teologies sterker tydgebonde karakter vertoon, problematies. Tereg wys G C Berkouwer daarop dat elke belydenis die beeld van die tyd waarin dit geformuleer is, spieël, en 'n bepaalde historiese klimaat laat sien.¹⁸⁾

In die prediking sal weldeeglik rekening gehou moet word met die tydsklimaat van die kategismus en die leer sal steeds in nuwe vorme en in die nuwe verstaanshorison oorgeklank moet word. Immers, die evangelie is nooit "bevrore goedere" nie.¹⁹⁾ Steeds moet dit opnuut deurvors en bevraag word.

2.1.3. DIE KATEGISMUS KOM IN 'N VEROUDERDE KULTUURKLEED

In die nouste aansluiting by bogenoemde word ook die vorm van die kategismus, die wyse van formulering, die taal, die manier van argumenteer, as 'n beswaar aangevoel. Mense voel die gedagtegang en benadering van die kategismus as baie ouderwets. Dit word gesien as ou, dorre leer wat op 'n vreemde manier na ons mense toe kom - as ou museumstukke wat telkens weer uitgehaal en vertoon word. Dit het mooi sentimentele en antiekwarese waarde, maar het vreemde gebruiksgoedere vir mense geword. Die prediking oor die kategismus geskied op 'n manier wat mense nie meer aanspreek nie omdat dit argaïes sou wees. Die prediking oor die leer van die kerk soos in die kategismus gebied, word beleef deur mense as 'n vlakke vol dor bene en geraamtes, as 'n soort post mortem oor die doodsbeendere van mense wat nie meer met ons is nie. So word die kategismusprediking ervaar as 'n optog na die ou grafte van ketters en afwykendes van lang eeue gelede.

Dit gaan nie slegs om die taal van die kategismus nie, maar die hele gedagtegang en kultuurkleed. Hieraan sal noukeurig aandag gegee moet word.

2.1.4. GELOOFSERVERINGS IN 'N TRADISIE VASGEVANG

Kategismusprediking het te make met die geloofsleer van die kerk. Geloofserveringe vind in die leer 'n bepaalde neerslag. Hier het die geloofserveringe van meer as vier eeue gelede sy kondensasie gevind. Dit word 'n bepaalde tradisie waarop geglo word. Hiervan sê Willi Massa treffend: "Tradisies is soos magtige mure en sware balke. Hulle hou stand, hulle dra en beskerm - slegs solank tot die gebou self vir die bewoners te eng geword het. As die ombou moet begin, is dit dikwels makliker om iets nuuts te begin as om die oue so om te bou dat mens weer daarin kan lewe."²⁰⁾ Sonder 'n deeglike nuwe interpretasie word kategismuspreke onvrugbaar. Die enkele leraar kan nie op sy eie 'n nuwe interpretasie gee nie. Dit moet die kerk doen. Omdat die kategismus egter 'n belydenisskrif is, word nie maklik hieraan geraak nie. Die gevolg is dat dit in die prediking by die oue bly en dat daardeur die geloofslawe so maklik doodgedruk kan word.

2.1.5. 'N PERFEKTE ANTWOORDSISTEEM

Massa wys op 'n besondere probleem in verband met die leer- en kategismuspreek. Hy skryf: "Die kategismus en die leerpreek is ontwikkel tot 'n perfekte antwoordsisteem... So 'n soort sisteem wurg die lewe dood. Die lewe bly nie staan nie, maar verander en stuur af op 'n doel... Geloofsprediking moet ook nie op elke vraag 'n parate antwoord wil hê nie. Veel meer word bereik as die tersake vrae vir die mense weer geleer word."²¹⁾

Inderdaad is dit so dat waar alles so presies geantwoord word en die kerk soveel parate antwoorde aan die mense gee, gaan dit maklik aan hulle verby. Dit het 'n waarde waar die mense saam worstel met die werklikheid en om God se wil vir hulle lewens in die bepaalde konkrete situasie te leer verneem.

2.1.6. 'N TE SWAAR RASIONELE APPÊL

Beswaar teen kategismusprediking word ook ingebring teen die swaar verstandelike of rasoniele aksent wat dit kry. Daar word soveel gewig gelê op die insig, die verstaan, die verklaring, die logiese gang, die waarskynlikheid, dat die mens in sy diepste wese, sy gevoel en sy wil, ja sy hart nie aangespreek word nie. In die prediking moet dit gaan om die verandering van die grondhouding van die mens teenoor God en sy medemens.

Die kategismus wil inderdaad insig en kennis meedeel, maar nie blote kennis nie. Hy wil die kennis bring by die lewe. Telkens word die kennis deurgetrek na die persoon en sy konkrete lewe. In die prediking sal dit veel sterker beklemtoon moet word.

2.2 BESWARE TEEN SEKERE ASPEKTE VAN DIE INHOUD VAN DIE KATEGISMUS

Die wyse waarop die leerstof hanteer word in die kategismus maak dit moeilik om sinvol daaroor te preek. 'n Paar van die groot=ste haakplekke is:

2.2.1. SONDAE 4-6

In vrae en antwoorde 12-19 word die plaasvervangende genoeg=doening van Christus gehanteer met behulp van die skolastieke wyse van begronding. Dit is moeilik om hierdie Anselmiese weg van denke in die prediking so te volg dat die gemeente dit as oortuigend aanvaar.

2.2.2. GEBRUIK VAN LIGGAAM EN SIEL

In vrae en antwoorde 57 en 58 word liggaam en siel gebruik in die sin van die skolastieke onderskeiding tussen liggaam en siel wat as twee substansie verstaan word. In die Bybelse sin word liggaam en siel gebruik as aanduiding van die hele mens. Dit gaan hier nie om die onsterflikheid van die siel nie maar om die totaliteit van die sterwe. Daar word vasgehou aan die realiteit van die geneem-word-tot-Christus.

2.2.3. DIE EXTRA-CALVINISTICUM

Nog 'n probleem-area is vrae en antwoorde 47-50. Hier word die formulering van Chalcedon gebruik, waar van Christus gepraat word as waarlik mens (vere homo), waarlik God (vere Deus) en die eenheid van die persoon (unio personalis).

2.2.4. DIE SYLLOGISMUS PRACTICUS

Vrae en antwoorde 85 en 87, die sogenaamde sylllogismus practicus - ons moet goeie werke doen sodat ons daardeur seker kan word van ons geloof uit sy vrugte. In goeie Bybelse sin is dit seker waar. Tog, die belangstelling word te veel op die gelowige of sy eie toetsing en selfanalise gerig - juis sō verloor die gemeente sy sekerheid.

2.2.5. SONDAG 18

In vrae en antwoorde 47 en 48 word gehandel oor die hemelvaart van Christus. Dit is een van die mees "teologiese" Sondae van die Heidelbergse Kategismus. K Barth noem hierdie Sondag-afdeling 'n "teologiese bedryfsongeval." Volgens hom het die Heidelbergse Kategismus onnodig belemmeringe opgeroep vir 'n ooreenstemming tussen die Lutherane en die Gereformeerdes.

2.2.6. LEEMTES IN DIE HEIDELBERGSE KATEGISMUS

'n Aantal leemtes kan in die Kategismus aangewys word, byvoorbeeld:

- die besondere plek van Israel in God se heilsplan
- te min aandag aan die koninkryk van God en die kerk wat oor die hele aarde verspreid is
- te min apostolêr of missionêr, te min klem op die getuienis deur woord en daad deur elkeen op elke terrein van die lewe
- te min oor die houding van die Christendom tot ander wêreld-godsdienste
- te veel gerig op die saligheid van die enkeling en te min ook op die korporatiewe aard van die verlossingswerk van Christus.

2.3 HARDER WERK

Al bogenoemde besware teen die kategismusprediking en teen sekere aspekte van die kategismus, vereis dat daar besonder baie aandag aan die voorbereiding van kategismusprediking bestee moet word om dit by die mense vandag tuis te bring.

Reeds by die sinode van Dordt van 1574 is gevra of dit nie goed sou wees as daar goeie homilieë oor die kategismus sou wees nie. Die wenk word gegee dat dit ringsgewys gereël moes word. In die praktyk het predikante om die beurt op ringsvergaderings 'n preek oor 'n bepaalde Sondagsafdeling van die kategismus gehou, en dan het die predikante dit met mekaar bespreek.

Die gebruik van die Bybel in die bewysvoering van die kategismus asook die eksegeese van die onderskeie bewysplase sal weer deur die kerk ter hand geneem moet word.

Op die kern van die meeste besware sal nader ingegaan word wanneer gehandel word oor die wese, waarde en inrigting van die kategismusprediking. (Word vervolg).

NOTAS

1. Vgl W Trillhaas, Evangelische Predigtlehre, München ³1948, 112.
2. Vgl W Massa, "Predigttypologie", in Handbuch der Verkündigung, Bd II, (Hrsg B Dreher u.A) Freiburg 1970, 264vv.
3. Th L Haitjema, "De prediking als catechismusprediking", in Handboek voor de prediking II, Amsterdam 1948, 287vv; A F N Lekkerkerker, "De leerdienst", Kerk en Eredienst, VII/3 (Sept 1952), 153vv.
4. Vgl bv B J Engelbrecht, "Kategismusprediking", in Almanak van die Ned Herv Kerk 1960, 38vv; L A Pretorius, "Die Heidelbergse Kategismus", Hervormde Teologiese Studies, Jrg 23/4, 60vv.
5. H H Barger, Ons Kerkboek, Rotterdam ²1907, 153.
6. A w, 290.
7. Vgl bv E G van Teylingen, "Der Katechismus in der Predigt", in Handbuch zum Heidelberger Katechismus, Neukirchen 1963, 189.

8. Vgl E W Kohls, Evangelische Katechismen der Reformationszeit vor und neben Martin Luthers Kleinem Katechismus, Gütersloh 1971, 7.
9. A Läßle, Kleine Geschichte der Katechese, München 1981, 91.
10. Vgl verder A C Barnard, Die Erediens, Pretoria 1981, 233vv.
11. Vgl Läßle, a w, 83.
12. Vgl Läßle, a w, 81v.
13. Vgl Barnard, a w, 195vv.
14. Vgl sy De catechizandis rudibus, + 400 geskryf op versoek van die diaken Deogratias van Carthago.
15. Vgl by G P Hartvelt, "Inleiding", in Alles in Hem, (Nieuwe kommentaar Heidelbergse Catechismus, Deel I, uitgegee G P Hartvelt e a), Aalten 1966, 14vv; P Biesterveld, Het Gereformeerde Kerkboek, Uitg Het Traktaatgenootschap "Filippus", 1903, 91vv; Th L Haitjema, De Heidelbergse Catechismus, Wageningen 1962, 11vv.
16. A F N Lekkerkerker, Gesprekken over de Heidelberger, Wageningen 1964, 24v.
17. Lekkerkerker, a w, 25.
18. "Der Weg durch die Zeit", in Handbuch zum Heidelberger Katechismus, 250.
19. A Péry, Der Heidelberger Katechismus, Neukirchen, s j, 6.
20. Predigttypologie, 265.
21. a w, 266.